

Καινοτομικές Επιχειρηματικές Δραστηριότητες στην περιοχή των Τζουμέρκων

Α. Οικονόμου, Μηχανικός Μεταλλείων – Μεταλλουργός Ε.Μ.Π., Msc

Δ. Δαμίγος, Επίκουρος Καθηγητής Ε.Μ.Π.

Δ. Καλιαμπάκος, Καθηγητής Ε.Μ.Π.

Περίληψη

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η καταγραφή και αποκωδικοποίηση της εμπειρίας από επιτυχημένα παραδείγματα επιχειρηματικής δράσης στον ορεινό χώρο των Τζουμέρκων. Με βάση τη μελέτη της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας της περιοχής των Τζουμέρκων και την επισκόπηση της καινοτομίας στην επιχειρηματική δράση επιλέχθηκαν δέκα επιχειρήσεις, οι οποίες εμφανίζουν στοιχεία διαφοροποίησης σε σχέση με τις συνήθεις οικονομικές δραστηριότητες της περιοχής.

Ως βασικό εργαλείο έρευνας χρησιμοποιήθηκε ένα κατάλληλα διαμορφωμένο ερωτηματολόγιο, προκειμένου να αποτυπωθούν τα απαραίτητα στοιχεία. Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε με προσωπικές συνεντεύξεις με τους ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων. Η ποιοτική και ποσοτική διερεύνηση των αποτελεσμάτων από τις συνεντεύξεις, σε συνδυασμό με το σύνολο των διαθέσιμων στοιχείων, οδηγεί σε ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα αναφορικά με το ρόλο της καινοτομίας στην επιτυχή επιχειρηματική δραστηριότητα στην ορεινή περιοχή των Τζουμέρκων. Η όλη μεθοδολογία μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο για αντίστοιχες έρευνες και σε άλλες περιοχές της ορεινής Ελλάδας.

1. Εισαγωγή

Η επιχειρηματικότητα, ως έννοια, περιγράφει τη δραστηριότητα ενός ατόμου που επιχειρεί, ήτοι ενός ατόμου που *«αρχίζει έργο / καταπιάνεται με κάτι, προσπαθεί να επιτύχει κάτι»*, σύμφωνα με το Ελληνικό Λεξικό Τεγόπουλου Φυτράκη. Υπό αυτή την έννοια, 'επιχειρώ' σημαίνει ότι «αρχίζω» κάτι το οποίο δεν υπήρχε μέχρι εκείνη τη στιγμή, «καταπιάνομαι» με κάτι, άρα η πράξη μου δεν είναι στιγμιαία και εξελίσσεται για κάποιο χρονικό διάστημα και ότι θέλω να «επιτύχω» κάτι, δηλαδή η επιτυχία της πράξης μου δεν είναι εκ των προτέρων βέβαιη αλλά εξαρτάται τόσο από την αποτελεσματικότητά μου όσο και από τα εμπόδια ή τις ευκαιρίες που θα συναντήσω (Ιωαννίδης, 2005).

Στη διεθνή βιβλιογραφία δεν υφίσταται μέχρι σήμερα ένας κοινά αποδεκτός ορισμός για την έννοια της επιχειρηματικότητας. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι σε πολλές επιστημονικές εργασίες περιλαμβάνονται λίστες σχετικών ορισμών από διακεκριμένους επιστήμονες και ερευνητές (Ιωαννίδης κ.ά., 2009). Αυτό το στοιχείο αντιστακλά το γεγονός ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί νοοτροπία αλλά και πολυδιάστατη έννοια η οποία εμφανίζεται σε διάφορα επίπεδα αλλά και σε κάθε είδος οργάνωσης. Υπό μια ευρεία έννοια, λοιπόν, η επιχειρηματικότητα εκφράζει τη συγκέντρωση και οργάνωση όλων των πόρων που απαιτούνται για τη σύλληψη μιας δημιουργικής ιδέας, η οποία θα αποφέρει κάποιο όφελος όχι μόνο σε αυτόν που επιχειρεί αλλά και στο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον που δραστηριοποιείται (EOMMEX, 2009). Η επιχειρηματικότητα μπορεί να αποτελέσει κινητήρια δύναμη για την οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, συμβάλλοντας στην προσέλκυση ενεργού πληθυσμού σε απομακρυσμένες περιοχές και στη δημογραφική και κοινωνική τόνωσή τους.

Η επιχειρηματική ιδέα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια της καινοτομίας. Η καινοτομία μπορεί να αφορά σε μια μικρή βελτίωση ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας και

εμπεριέχει την εφαρμογή της νέας ιδέας ή την οικονομική αξιοποίησή της και όχι απαραίτητα την έννοια της τεχνολογικής εφεύρεσης (EOMMEX, 2009). Έτσι, για την επιτυχή υλοποίηση μιας επιχειρηματικής ιδέας απαιτείται η ικανότητα συνδυασμού της δημιουργικότητας και της καινοτομίας με τη σωστή διαχείριση και την ικανότητα προσαρμογής της επιχείρησης στις τρέχουσες εξελίξεις σε διάφορους τομείς.

Στην παρούσα εργασία εξετάζεται ένας αριθμός καινοτόμων, με την ευρύτερη έννοια, επιχειρήσεων στην περιοχή των Τζουμέρκων. Τα Τζουμέρκα είναι μια κατεξοχήν ορεινή περιοχή, καθώς το 94% της έκτασής χαρακτηρίζεται ως ορεινή και το 0,6% ως ημιορεινή (ΟΟΣΑ, 2000). Βρίσκεται στην νοτιοανατολική Ήπειρο, στο βόρειο δυτικό τμήμα της οροσειράς της Κεντρικής Πίνδου, αποτελεί το φυσικό όριο Ηπείρου – Θεσσαλίας και εκτείνεται μεταξύ των ορίων των Νομών Ιωαννίνων, Τρικάλων και Άρτας (Σφήκας, 1980). Χαρακτηριστικό της περιοχής είναι τα πλούσια δάση, η μοναδική χλωρίδα και πανίδα, τα άφθονα τρεχούμενα νερά, οι ποταμοί, οι καταρράκτες, οι δύσβατες πλαγιές και η άγρια φυσική ομορφιά.

Το πιο σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα του ορεινού όγκου των Τζουμέρκων είναι η μετανάστευση του πληθυσμού, που οδήγησε στην ερήμωση αρκετών χωριών (ΟΟΣΑ, 2000). Ακόμη και σε χωριά τα οποία κατοικούνται το χειμώνα, τα νεαρότερα άτομα έχουν φύγει για αναζήτηση εργασίας σε μικρές ή μεγάλες πόλεις. Η επιστροφή μόνιμου πληθυσμού στα ορεινά χωριά και κυρίως νέων ανθρώπων, ικανών να εξασφαλίσουν ένα ζωντανό μέλλον, είναι ίσως η μεγαλύτερη πρόκληση στην προσπάθεια ανάπτυξης του ελληνικού ορεινού χώρου.

2. Μεθοδολογία

Για να αποτυπωθούν τα απαραίτητα για το σκοπό της έρευνας στοιχεία χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της *ημιδομημένης συνέντευξης*, η οποία χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων, αλλά παρουσιάζει ευελιξία ως προς την σειρά των ερωτήσεων, ως προς τη ακριβή διατύπωση τους και ως προς την προσθαφαίρεση ερωτήσεων και θεμάτων για συζήτηση, ανάλογα με τον ερωτώμενο (Robson, 2002). Έτσι, διαμορφώθηκε ένα σχέδιο ερωτηματολογίου πάνω στο οποίο βασίστηκαν οι δέκα συνεντεύξεις.

Η συνέντευξη αποτελείται από δύο βασικά μέρη και περιλαμβάνει συνολικά 18 ερωτήσεις. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει 14 ερωτήσεις αναφορικά με το αντικείμενο της έρευνας και το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει 4 δημογραφικές ερωτήσεις. Όλες οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με τους ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων στο χώρο των επιχειρήσεών τους από τις 29 Ιανουαρίου έως τις 16 Απριλίου 2010, και μαγνητοφωνήθηκαν με τη σύμφωνη γνώμη όλων των συμμετεχόντων στην έρευνα.

3. Ανάγνωση και ερμηνεία των ποιοτικών δεδομένων

3.1. Το προφίλ των ερωτηθέντων

Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν, 9 στους 10 επιχειρηματίες που πήραν μέρος στην έρευνα κατοικούν μόνιμα στην περιοχή των Τζουμέρκων, κοντά στο χώρο που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά. Οι 3 από τους 10 συμμετέχοντες δεν κατάγονται από την περιοχή. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του ζευγαριού που διαχειρίζεται το Ορειβατικό Καταφύγιο Πραμάντων, το οποίο εγκατέλειψε τις δουλειές του στην Αθήνα και ήρθε να ζήσει στην περιοχή μελέτης αναφέροντας:

“Δεν είμαστε από δω. Δεν υπάρχει καμία λογική. Ούτε σαν τουρίστες δεν είχαμε έρθει εδώ. Δεν ξέρω γιατί εδώ. Ίσως η άγρια ομορφιά, τώρα αναπτύσσεται η περιοχή, δεν την έχει εκμεταλλευτεί άσχημα ο κόσμος. Εδώ έρχεσαι για να ζήσεις, περισσότερο οι Αθηναίοι, εμείς τουλάχιστον που είμαστε από αλλού.”

Πόλα Μαρκόζη, Ορειβατικό Καταφύγιο Πραμάντων

Αναφορικά με το επίπεδο εκπαίδευσης, 8 στους 10 είναι απόφοιτοι ανώτερης ή ανώτατης σχολής. Η πλειοψηφία των ερωτώμενων ανήκει στην ηλικιακή ομάδα μεταξύ 35 και 50 ετών.

3.2. Το προφίλ της επιχείρησης

Στην πλειοψηφία τους, οι επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα άρχισαν να λειτουργούν την τελευταία δεκαετία, με μεγαλύτερη ανάπτυξη από το 2004 και μετά. Πρόκειται δηλαδή για σχετικά νέες επιχειρήσεις (Πίνακας 1). Εξαιρέση αποτελεί το Καφενείο-μπακάλικο “Ακανθος” του Ναπολέοντα Ζάγκλη, ο οποίος μετά από 25 χρόνια που ζούσε την Αθήνα και δούλευε ως προγραμματιστής Η/Υ αποφάσισε να επιστρέψει το 1994 στη γενέτειρά του, τους Καλαρρύτες, και να αναλάβει το μαγαζί του πατέρα του.

Πίνακας 1. Στοιχεία του δείγματος.

Table 1. Sample information.

Επιχειρήσεις	Έτος λειτουργίας	Άτομα που απασχολούνται στην επιχείρηση	Περιοχή επιχείρησης
Καφενείο-μπακάλικο “Ακανθος”	1994	2 άτομα	Καλαρρύτες
Εργαστήριο Λαϊκής Τέχνης	2001	2 άτομα	Πράμαντα
Δασικό Χωριό “ΚΕΔΡΟΣ”	2004	5 άτομα	Καταράκτης
Ξενώνας “Γεφύρι Πλάκας” - extreme sports	2005	4 άτομα	Πλάκα
Μικρό Υδροηλεκτρικό Έργο Καταρράκτη	2005	2 άτομα	Καταρράκτης
Ορειβατικό Καταφύγιο Πραμάντων	2006	2 άτομα	Πράμαντα
Παραδοσιακός ξενώνας “Θέαισις”	2007	2 άτομα	Κτιστάδες
Ξενοδοχείο “Τελωνείο” - extreme sports	2008	4 άτομα	Πλάκα
Εργαστήριο παραδοσιακών προϊόντων “Καλούδια στα Πράμαντα”	2008	2 άτομα	Πράμαντα
Ορεινές κατοικίες – σαλέ “Καλύβας”	2008	1 άτομο	Κτιστάδες

Στην πλειοψηφία τους οι επιχειρήσεις είναι οικογενειακής μορφής αφού η διαχείρισή τους ανήκει στον επιχειρηματία και σε ένα μέλος του στενού οικογενειακού του περιβάλλοντος, συνήθως τον/την σύζυγο. Υπάρχουν όμως και επιχειρήσεις, όπως τα δύο ξενοδοχεία στην περιοχή της Πλάκας, που εκτός από τη λειτουργία και τη διαχείριση του ξενοδοχείου παρέχουν δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού όπως rafting και πεζοπορία και απασχολούν περισσότερα άτομα αλλά όχι σε μόνιμη βάση. Επίσης και το Δασικό Χωριό είναι μια σχετικά μεγάλη επιχείρηση για τα δεδομένα της περιοχής, η οποία απασχολεί 5 άτομα ως μόνιμο προσωπικό.

Όσον αφορά στις επιδοτήσεις, 8 στις 10 επιχειρήσεις επιδοτήθηκαν. Στον πίνακα 2 καταγράφονται αναλυτικά το πρόγραμμα επιδότησης της επιχείρησης, το ποσό της επιδότησης και τα ίδια κεφάλαια που επενδύθηκαν από τον επιχειρηματία.

Πίνακας 2. Πρόγραμμα επιδότησης, ποσό επιδότησης και κεφάλαιο επένδυσης.
Table 2. Program grant, grant obtained and invested capital.

Επιχειρήσεις	Επιδότηση	Πρόγραμμα Επιδότησης	Ποσό επιδότησης	Κεφάλαιο που επενδύθηκε
Εργαστήριο παραδοσιακών προϊόντων “Καλούδια στα Πράμαντα”	Ναι	Αναπτυξιακός Νόμος	200.000 €	-
Μικρό Υδροηλεκτρικό Έργο Καταρράκτη	Ναι	Ανταγωνιστικότητα (ΕΣΠΑ)	1.500.000€	2.000.000 €
Δασικό Χωριό “ΚΕΔΡΟΣ”	Ναι	Υπουργείο Γεωργίας	5.000.000€	60.000 €
Παραδοσιακός ξενώνας "Θέασις"	Ναι	Ο.Π.Α.Α.Χ	70.000€	45.000 €
Ξενώνας “Γεφύρι Πλάκας” - extreme sports	Ναι	Ο.Π.Α.Α.Χ	265.000€	800.000 €
Ξενοδοχείο “Τελωνείο” - extreme sports	Ναι	Ο.Π.Α.Α.Χ	265.000€	900.000 €
Εργαστήριο Λαϊκής Τέχνης	Ναι	Ο.Α.Ε.Δ.	12.000 €	12.000 €
Ορειβατικό Καταφύγιο Πραμάντων	Ναι	Ο.Α.Ε.Δ.	9.000 €	25.000€
Ορεινές κατοικίες – σαλέ “Καλύβας”	Όχι	-	-	100.000 €
Καφενείο-μπακάλικο “Ακανθος”	Όχι	-	-	-

3.3. Τα κίνητρα για τη δημιουργία της επιχείρησης

Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν από τους επιχειρηματίες που συμμετείχαν στην έρευνα αναφορικά με τα κίνητρά τους για τη δημιουργία της επιχείρησης, προκύπτουν τέσσερις γενικές κατηγορίες απαντήσεων.

Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι επιχειρηματίες οι οποίοι βασικά αποφάσισαν να δραστηριοποιηθούν επιχειρηματικά στην περιοχή των Τζουμέρκων γιατί ήθελαν να έχουν μια καλύτερη ποιότητα ζωής σε σχέση με αυτή που είχαν μέχρι τότε, αν και το χαρακτηριστικό αυτό είναι έντονο σε όλους.

“Βασική μας ιδέα ήταν να επιστρέψουμε στη φύση, σε έναν καλύτερο τρόπο ζωής, με ποιότητα. Εγώ δεν ήρθα εδώ για να κάνω μια μπίζνα, να πλουτίσω, αλλά ήρθα εδώ να ζήσω και βρήκα σαν πάρεργο αυτό. Θα μπορούσα να βρω κάτι άλλο. Αυτή ήταν η κεντρική ιδέα.”

Νίκος Ζάψας, Παραδοσιακός ξενώνας "Θέασις"

“Βασική μας ιδέα ήταν να επιστέψουμε στη φύση, σε έναν καλύτερο τρόπο ζωής, με ποιότητα..”

Γιώργος Καλύβας, Ορεινές κατοικίες – σαλέ “Καλύβας”

“Μάθαμε εντελώς τυχαία ότι είναι εγκαταλελειμμένο το καταφύγιο και λέμε «δεν πάμε». Είχαμε δουλειές και τις αφήσαμε. Θέλαμε να ζήσουμε. Μπορεί να βγάζουμε τα

μισά λεφτά ή το ένα τέταρτο από αυτό που βγάλαμε, αλλά εδώ έχουμε άλλη ποιότητα ζωής.”

Πόλα Μαρκόζη, Ορειβατικό Καταφύγιο Πραμάντων

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο ο Ναπολέων Ζάγκλης διατυπώνει το βασικό του κίνητρο και τη σταδιακή ωρίμανση της ιδέας.

“Όλοι ξέραν στην εταιρεία που δούλευα ότι υπήρχε ένας Ναπολέων από τους Καλαρρύτες που θέλει να επιστρέψει στον τόπο του. Το '93 προς '94 θα πήγαινε ο γιος μου πρώτη δημοτικού. Οπότε λέω στη γυναίκα μου «ή το κόβουμε το παραμύθι ή σηκωνόμαστε τώρα και φεύγουμε, γιατί αν μπει ο μικρός στο σχολείο και αρχίσει παρέες, το ένα- το άλλο, δεν πρόκειται να φύγουμε ποτέ». Και έτσι, το ήθελε και αυτή, και αποφασίσαμε και φύγαμε.”

“Όταν ήρθαμε εδώ, εγώ ξεκίνησα το μαγαζάκι του πατέρα μου. Είχε κάνα δύο χρόνια που είχε πεθάνει ο πατέρας μου και το κρατούσε η μάνα μου. Οπότε βγήκε και αυτή σε σύνταξη και μας ερχόταν κρίμα επειδή είμαι η πέμπτη γενιά που κρατάω αυτό το μαγαζάκι και είπαμε να το κρατήσουμε. Ήταν απόφαση δική μου, δεν με ώθησε κανένας να το κάνω, και γι αυτό το λόγο έμεινα και μου αρέσει πάρα πολύ εδώ.”

“Τότε δεν είχε και κανένα χρόνο που είχε γίνει και ο δρόμος και αρχίζει δειλά- δειλά να ανεβαίνει και ο κόσμος. Ήρθαν εδώ κάτι δημοσιογράφοι, ακούστηκαν, άρχισαν και τα άλλα τα χωριά να κινούνται και εγώ αρχίζω σιγά-σιγά να βάζω και φαγητό και να χρησιμοποιώ τα δωμάτια του πατρικού μου. Μετά αρχίσαμε δειλά-δειλά τα δωμάτια, και είπαμε ότι τουριστικά θα κάνουμε αυτό, γιατί είδαμε ότι βγαίνει μεροκάματο. Η πρώτη ιδέα μετά ήταν να γίνει ένας ξενώνας γιατί αν έρθει κόσμος στο χωριό να μπορεί κάπου να μείνει. Μετά βάλουμε το φαγητό εδώ και το ένα έφερε το άλλο.”

Ναπολέων Ζάγκλης, Καφενείο-μαπακάκι “Ακανθος”

Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει η επιχειρηματική κίνηση της Έφης Μπαλτζώη και του Σπύρου Στρατόπουλου, οι οποίοι ήρθαν από την Αθήνα στα Πράμαντα, βασικά για να αλλάξουν ζωή, και έφτιαξαν ένα εργαστήριο λαϊκής τέχνης, αναφέροντας:

“Θέλαμε να κάνουμε το χόμπι μας δουλειά.”

Έφη Μπαλτζώη, Εργαστήριο Λαϊκής Τέχνης

Στην δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι 3 στους 10 επιχειρηματίες των οποίων οι επιχειρήσεις ασχολούνται με δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού, όπως rafting και πεζοπορίες. Ο ποταμός Άραχθος είναι ένας από τους αγαπημένους προορισμούς για rafting στην Ελλάδα και αυτό επειδή στο μεγαλύτερο μέρος του είναι πλωτός. Από τις δραστηριότητες αυτές, γεννήθηκε και η ιδέα για την κατασκευή των ξενώνων τους στην περιοχή.

“Δραστηριοποιούμαστε πολλά χρόνια στην περιοχή με μια εταιρεία εναλλακτικού τουρισμού με rafting, πεζοπορίες, αναρρίχηση και διάφορες άλλες δραστηριότητες. Παλιότερα δεν υπήρχαν πολλά καταλύματα στην περιοχή που να μπορούσαν να φιλοξενήσουν τον κόσμο που ερχόταν να κάνει δραστηριότητες. Έτσι, ήρθε η ιδέα για το ξενοδοχείο. Η φιλοσοφία ήταν να είναι το ξενοδοχείο η αφετηρία και ο τερματισμός του rafting, που είναι η κύρια δραστηριότητα στην περιοχή και να είναι σε κομβικό σημείο που να βοηθάει τους επισκέπτες να πηγαίνουν και στα χωριά της περιοχής.”

Χρήστος Νικολάου, Ξενώνας “Γεφύρι Πλάκας” - extreme sports

“Το rafting και όλες αυτές οι δραστηριότητες ήταν το χόμπι μου. Όταν σταμάτησα, και είπα ότι δε θέλω να είμαι υπάλληλος κάπου, είπα ότι θα κάνω μια επιχείρηση. Το πρώτο πράγμα που σκέφτηκα ήταν να κάνω το χόμπι μου δουλειά. Έτσι γεννήθηκε η αρχική ιδέα. Ήταν πράγματα τα οποία τα είχα δοκιμάσει, τα ήξερα. Το 2005 η επιχείρηση με το rafting γέννησε την ανάγκη για το ξενοδοχείο. Η ανάγκη γεννήθηκε ως εξής: μετά το rafting πάντα όλοι οι άνθρωποι καθόταν, συζητάγανε γι αυτήν την εμπειρία, έπιναν το τσιπουράκι και η κουβέντα με το τσιπουράκι έφερνε τη γνώση για τα πράγματα της περιοχής. Έτσι ακριβώς γεννήθηκε η ιδέα για το ξενοδοχείο.”

Νίκος Μάνθος, Ξενοδοχείο “Τελωνείο” - extreme sports

“Το Δασικό Χωριό το έχει φτιάξει το Υπ. Γεωργίας. Εγώ πριν πάρω το Δασικό Χωριό είχα μια εταιρεία εναλλακτικού τουρισμού εδώ στην περιοχή και υπήρχε ένα μόνιμο πρόβλημα για το πού θα κοιμούνται οι πελάτες που είχαμε για rafting. Δεν βρισκανε καταλύματα. Ειδικά εκείνη την εποχή (2000) δεν υπήρχαν όσα υπάρχουν τώρα. Άρα λοιπόν, όταν έμαθα ότι γίνεται η δημοπρασία για το Δασικό Χωριό μου φάνηκε μια πολύ καλή ιδέα και γι’ αυτό πήρα μέρος στο διαγωνισμό και το νοίκιασα...”

Χρήστος Λάμπρης, Δασικό “Χωριό Κέδρος”

Στην τρίτη κατηγορία ανήκει η Βούλα Τσακτσίρα, η οποία έχει κατασκευάσει ένα εργαστήριο παραδοσιακών προϊόντων στα Πράμαντα αλλά βασικό στόχο είχε από την αρχή την κατασκευή ενός ξενοδοχείου στην περιοχή.

“ Δεν είναι μόνο εργαστήριο, είναι μια αλυσίδα πραγμάτων. Το εργαστήρι το έκανα γιατί το είχα μέσα μου και γιατί πατάω σε αυτό για να πάω σε ένα επόμενο (στόχο), το οποίο είναι ένα ξενοδοχείο 5 αστέρων. Δεν ήταν ο απώτερος σκοπός μου το εργαστήριο στο χωριό. Η αρχική μου ιδέα ήταν το ξενοδοχείο. Με δέλεασε πάρα πολύ ο Αναπτυξιακός. Σκέφτηκα: «τι δεν έχει το χωριό;» Γλυκά. Θα ασχοληθώ με αυτό. Αυτό χρειάζεται. Για να έρθεις στο χωριό να κάνεις μια τόσο μεγάλη επένδυση (ξενοδοχείο) πρέπει να εδραιωθείς στο χωριό, να δεις τη νοοτροπία, τους ανθρώπους, να βρεις προσωπικό από το χωριό. Δεν πρέπει να είσαι άσχετος. Πρέπει να έχεις μια αντίληψη του χώρου.”

Βούλα Τσακτσίρα, Εργαστήριο παραδοσιακών προϊόντων “Καλούδια στα Πράμαντα”

Τέλος στην τέταρτη κατηγορία ανήκει η εταιρεία NANKO ΕΝΕΡΓΕΙΑ, η οποία αξιοποιεί ένα φυσικό χαρακτηριστικό της ορεινής περιοχής των Τζουμέρκων, τα άφθονα νερά, για την παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας. Έτσι, η εταιρεία αξιοποιεί ένα φυσικό πόρο, τα νερά του ρέματος Καταρράκτη, στα όρια των Δημοτικών Διαμερισμάτων Καταρράκτη, Μηλέας και Σγάρας του Δήμου Αγνάντων του Νομού Άρτας, κατασκευάζοντας ένα μικρό υδροηλεκτρικό έργο ισχύος 2,4 MW. Θα πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι και στην περίπτωση αυτή, η εταιρεία στηρίζεται σε ένα εργαζόμενο, ο οποίος επέστρεψε στον τόπο κατοικίας του μετά από πολύχρονη διαμονή και εργασία στην Αθήνα.

“Η εταιρεία ασχολείται με την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και αυτή τη στιγμή έχει έξι υδροηλεκτρικά σε ενέργεια. Η αρχική ιδέα γεννήθηκε από τα πολλά νερά που έχει η περιοχή. Υπάρχουν μεγάλες ποσότητες νερού και ταυτόχρονα υπάρχουν μεγάλες υψομετρικές διαφορές, που μπορούν να μας δώσουν μεγάλες παραγωγές”

Στασινούλας Βασίλης, ΜΥΗΕ Καταρράκτη

3.4. Το καινοτόμο στοιχείο των επιχειρήσεων στην περιοχή των Τζουμέρκων

Όλες οι επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα, ανάλογα με τον τομέα που δραστηριοποιούνται, παρουσιάζουν καινοτόμα στοιχεία. Όταν οι επιχειρηματίες ερωτώνται για το καινοτομικό στοιχείο της επιχείρησής του, συχνά απαντούν (ξανά) για το βασικό κίνητρό τους: Να επιστρέψουν, να ζήσουν μια καλύτερη ζωή. Αυτό δεν είναι τυχαίο. Αποτελεί τη βασική πηγή της δύναμής τους, και της επιχειρηματικής.

“Το καινοτόμο στην περίπτωση μας είναι ότι εμείς κερδίσαμε ένα στοιχείο, ότι ο άνθρωπος πραγματικά αν θέλει, είτε μόνος του είτε με την οικογένεια του, μπορεί να ξεφύγει από την ιστορία αυτή όλη της δουλειάς, το να τρέχεις από το πρωί μέχρι το βράδυ, του καταναλωτισμού, και πραγματικά μπορεί ο άνθρωπος να αναπτύξει αυτό που λέμε «οικιακή οικονομία» και να ζήσει πραγματικά μόνος του, αυτό της. Αυτό νομίζω ότι είναι το πιο καινοτόμο στοιχείο της όλης ιστορίας με εμάς... Εδώ ο επισκέπτης έχει επαφή με τη φύση. Δεν είναι ένα τυπικό ξενοδοχείο ούτε ένας ξενώνας. Είναι αυτόνομα, αυτοεξυπηρετούμενα σπιτάκια. Σαν να είσαι στο σπίτι σου. Σου δίνει την ευκαιρία να ζεις σαν να είσαι στο σπίτι σου αλλά στη φύση”.

Νίκος Ζάψας, Παραδοσιακός ξενώνας "Θέασις"

Όμως αν κανείς ψάξει στα συμφραζόμενα, στην περίπτωση αυτή η καινοτόμος ιδέα είναι η γεφύρωση της άνεσης και της ζεστασιάς που εμπεριέχεται στη φράση «σαν να είσαι στο σπίτι σου», με την άλλη μεγάλη ανάγκη, της επαφής με τη φύση, την οποία ο σύγχρονος τρόπος ζωής είτε την έχει εξοβελίσει στα αζήτητα είτε την έχει ταυτίσει με την «ταλαιπωρία».

“Δε θεωρώ ότι έχει κάτι καινοτόμο η επιχείρησή μου. Απλά επέστρεψα στο αρχέτυπο, δηλαδή σε πράγματα παραδοσιακά. Το γεγονός ότι τα σπιτάκια έχουν μια ιδιαίτερη αρχιτεκτονική και αυτό βασίζεται στο αρχέτυπο γιατί τα σπίτια παλιά χτίζονταν με αυτό τον τρόπο έτσι ώστε να έχουν περισσότερους αποθηκευτικούς χώρους, υπάρχουν ενιαίοι χώροι, η εστία στη μέση.... Το να ζεις κάπου μπορεί να είναι εντελώς μηχανικό δηλαδή να σε πάνε οι καταστάσεις. Το να ζεις εδώ είναι τελείως συνειδητό. Η καινοτομία βρίσκεται στην συνείδηση...”

Γιώργος Καλύβας, Ορεινές κατοικίες – σαλέ “Καλύβας”

Κι εδώ, παρά τις περί του αντιθέτου διαβεβαιώσεις, η καινοτομία είναι ορατή. Η επιστροφή στην «αρχέτυπη» ζωή είναι πάντα παρούσα, ως ανάμνηση και επιθυμία. Και ταυτόχρονα, η προσφορά ενός διαφορετικού τρόπου ζωής, πέρα από τα ομογενοποιημένα γούστα.

Σε κάθε περίπτωση, και με κάθε αφορμή, στις συνεντεύξεις πάντως τονίζεται η σημασία της συνειδητής επιλογής.

“...Για να έρθεις να μείνεις εδώ πρέπει να είσαι συνειδητός. Δεν μπορείς να έρθεις εδώ δίχως να γνωρίζεις, γιατί το έχουμε δει κι αυτό: άλλοι μπαίνουν στον αλκοολισμό, άλλοι παίζουν χαρτιά στο καφενείο, άλλοι εξαναγκάζονται μέρα παρά μέρα να πηγαίνουν στην Άρτα ή στα Γιάννενα για να παίρνουν ανάσες ζωής. Επειδή δεν έχουν κάνει μια συνειδητή πράξη, δεν είναι συνειδητό αυτό που έκαναν, η κατάσταση τους έχει φέρει εδώ, όπως για παράδειγμα για να φυλάξουν τη μάνα τους ή γιατί έχουν χωρίσει και ζούσαν στην Αθήνα και έρχονται εδώ να ζήσουν με τη μάνα. Έχω δει πολλούς τέτοιους μηχανισμούς. Οι άνθρωποι που το κάνουν αυτό συνειδητά, και μπορούν να στο εξηγήσουν, είναι ελάχιστοι”

Γιώργος Καλύβας, Ορεινές κατοικίες – σαλέ “Καλύβας”

Άλλοι πάλι, έχουν πλήρη επίγνωση της καινοτομίας που προσφέρουν (πράγμα που συνάδει πλήρως με τον επιστημονικό ορισμό της καινοτομίας), ακόμη κι αν εισαγωγικά φαίνεται να την υποτιμούν.

“Δεν θεωρώ ότι είναι καινοτόμα η επιχείρησή μου. Απλώς είναι μια επιχείρηση πάνω στα παραδοσιακά προϊόντα ενός τόπου, που έγινε σε πολύ καλές βάσεις. Δεν έχει ένα μίζερο κτήριο, δεν έχει μια τυπική προσφορά του προϊόντος. Είναι μια καινοτομία στο κουτί και το prestige, στην παρουσίαση του χώρου. Είναι μια καινοτομία στην παροχή υπηρεσιών.... Τα «Καλούδια» δεν είναι το γλυκό του κουταλιού. Είναι και το γλυκό του κουταλιού αλλά και το κυδωνόπαστο, ένα είδος που δεν υπάρχει πουθενά και για να το βρεις, πρέπει να το ψάξεις πάρα πολύ... Πρέπει να ψάξεις να βρεις την πηγή των προϊόντων και πάνω σε αυτό να προχωρήσεις με την καινοτομία σου, στην παραγωγή, στην παρουσίαση, στο χώρο σου. Τραχανά φτιάχνουν όλοι, χυλοπίτες φτιάχνουν όλοι. Σημασία έχει πώς θα το παρουσιάσεις το προϊόν και πώς θα βγεις στην αγορά...”

Βούλα Τσακτσίρα, Εργαστήριο παραδοσιακών προϊόντων “Καλούδια στα Πράμαντα”

Το καινοτόμο στοιχείο του ορειβατικού καταφυγίου Πραμάντων είναι ότι είναι ένα από τα λίγα ορειβατικά καταφύγια στην Ελλάδα, στο οποίο μπορεί να έχει πρόσβαση ο οποιοσδήποτε και με το αυτοκίνητό του. Λειτουργεί και σαν καφετέρια και είναι ανοιχτό όλο το χρόνο.

Το Δασικό Χωριό “Κέδρος” είναι ένα από τα έξι Δασικά Χωριά που υπάρχουν σε όλη την Ελλάδα και το μοναδικό ξύλινο κατάλυμα στα Τζουμέρκα.

“...Συνολικά τα ξύλινα καταλύματα στην Ελλάδα είναι λίγα. Από αυτή την άποψη, για την Ήπειρο, το Δασικό Χωριό είναι καινοτόμα επιχείρηση, ειδικά στα Τζουμέρκα που είναι μια περιοχή με χαμηλή ανάπτυξη μέχρι τώρα τουλάχιστον. Οπότε το Δασικό Χωριό είναι κάτι διαφορετικό.”

Χρήστος Λάμπρης, Δασικό Χωριό “Κέδρος”

Η καινοτομία του Εργαστηρίου Λαϊκής Τέχνης έγκειται στο γεγονός ότι κάλυψε το κενό της παντελούς έλλειψης στην περιοχή μιας επιχείρησης που θα πρόσφερε στον επισκέπτη την ευκαιρία να πάρει κάποιο αναμνηστικό, με τον ιδανικότερο τρόπο: αξιοποιώντας κυρίως το ταλέντο του Σπύρου Στρατόπουλου (πρώην ταξιτζή, στην Αθήνα), ο οποίος κατασκευάζει τα περισσότερα από τα εκθέματα, αντί της φτηνιάρικης και κακόγουστης επιλογής των βιομηχανοποιημένων τουριστικών προϊόντων, συχνά made in China.

“Το ότι κάναμε την επιχείρησή μας εδώ. Είναι κάτι πρωτοποριακό για την περιοχή. Δεν υπάρχει κάτι αντίστοιχο εδώ.”

Έφη Μπαλτζώη, Εργαστήριο Λαϊκής Τέχνης

Το καινοτόμο στοιχείο των δύο ξενώνων που είναι στην περιοχή της Πλάκας, δίπλα στον ποταμό Άραχθο είναι ο συνδυασμός ενός χώρου φιλοξενίας με μια εταιρεία εναλλακτικού τουρισμού, η οποία δίνει τη δυνατότητα στον επισκέπτη που θα επισκεφτεί την περιοχή να πάρει μέρος σε διάφορες δραστηριότητες όπως είναι το rafting, η αναρρίχηση και η πεζοπορία.

“Στο ξενοδοχείο δε θεωρώ ότι υπάρχει καινοτόμο στοιχείο. Ένα ξενοδοχείο είναι ένα ξενοδοχείο. Αυτό που θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι καινοτόμο στοιχείο είναι ότι

εμείς υλοποιούμε και όλες τις άλλες υπαίθριες δραστηριότητες. Δηλαδή το ξενοδοχείο αποτελεί και τη βάση εταιρείας εναλλακτικού τουρισμού, η οποία οργανώνει και υλοποιεί δραστηριότητες όπως rafting πεζοπορίες, αναρρίχηση κ.ά. στην περιοχή.

Νίκος Μάνθος, Ξενοδοχείο “Τελωνείο” - extreme sports

“Θεωρώ ότι μια επιχείρηση για να στηθεί σωστά πρέπει να έχει σχεδιαστεί σωστά από πριν το πώς θα λειτουργήσει. Μια επιχείρηση στα Τζουμέρκα για να δουλέψει θα πρέπει να ασχοληθούν με αυτήν οι άνθρωποι που την έχουν, να έχουν γνώση της περιοχής και να δίνουν πληροφορίες και να διοργανώνουν δραστηριότητες. Πόσα βράδια θα έρθει κάποιος να κάτσει στο ποιο ωραίο πέτρινο χωριό; Ένα; Δύο; Μετά; Από κει και πέρα; Τι θα κάνεις; Θα το δεις, θα το περπατήσεις, θα φας και μετά τέλος. Δεν θα ήταν ωραίο να κάνει και άλλες δραστηριότητες; Να μπορούσε να καθίσει ο επισκέπτης και μια ή δύο βδομάδες. Έρχονται και άνθρωποι από το εξωτερικό για πεζοπορίες, για ποδήλατο, και κάθονται δυο βδομάδες.”

Χρήστος Νικολάου, Ξενώνας “Γεφύρι Πλάκας” - extreme sports

Εκτός από τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στη φύση, ο Ξενώνας “Το Γεφύρι της Πλάκας” ασχολείται και με περιβαλλοντικά προγράμματα σε συνεργασία με διάφορα σχολεία σε όλη την Ελλάδα. Μέσα από τα προγράμματα αυτά, τα παιδιά έρχονται κοντά στη φύση, πραγματοποιούν διάφορες βιωματικές δραστηριότητες και μαθαίνουν για τη χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής.

“Εδώ και αρκετά χρόνια ασχολούμαστε με περιβαλλοντικά προγράμματα βιωματικής μάθησης. Έχουμε φτιάξει ένα πρόγραμμα που λέγεται ΒΙΩ.ΜΑ που απευθύνετε σε παιδιά, σε μαθητές σχολείων, γυμνασίου – λυκείου και ο στόχος μας είναι να τους φέρουμε σε επαφή με τη φύση. Πώς είναι να περπατάμε στη φύση, πώς τρέφονταν παλιά εδώ στην περιοχή, μαθαίνουμε ζύμωμα ψωμιού, μελισσοκομία, τα βασικά πράγματα για μια πεζοπορία, για μια αναρρίχηση, για ένα ποδήλατο βουνού, πώς ψάρευαν παλιά και όλα αυτά. Δηλαδή να ξαναέρθουν κοντά στη φύση τα παιδιά της πόλης.”

Χρήστος Νικολάου, Ξενώνας “Γεφύρι Πλάκας” - extreme sports

Τέλος, στην περιοχή των Τζουμέρκων δεν λείπει και η καινοτομία στην τεχνολογία. Έτσι, στον τομέα της ενέργειας, το μικρό υδροηλεκτρικό έργο στον Καταρράκτη είναι ένα καινοτόμο έργο καθώς είναι το μοναδικό σε ορεινή περιοχή της Ελλάδας, το οποίο διαθέτει τρεις υδροληψίες.

“Το καινοτόμο στοιχείο του υδροηλεκτρικού στη Σγάρα είναι ότι είναι το μοναδικό στην Ελλάδα, το οποίο έχει τρεις υδροληψίες... Το έργο λειτουργεί αυτόματα και έχει δυνατότητα τηλεπλήρωσης. Μπορώ ανά πάσα στιγμή να επέμβω από τον υπολογιστή στο σπίτι μου. Για την επίτευξη αυτού του τρόπου λειτουργίας επί του έργου έχει εγκατασταθεί όλος ο απαραίτητος εξοπλισμός για τη λειτουργία, τη ρύθμιση και την προστασία του. Επίσης το έργο δεν έχει καθόλου περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Ούτε στον περιβάλλοντα χώρο, ούτε στη χλωρίδα, ούτε στην πανίδα της περιοχής.

Στασινούλας Βασίλης, ΜΥΗΕ Καταρράκτη

3.5. Δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι επιχειρήσεις

Οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι επιχειρήσεις, σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν, ήταν ποικίλες, τόσο κατά τη διάρκεια της κατασκευής όσο και κατά τη διάρκεια της λειτουργίας. Πρώτη και σημαντική δυσκολία ήταν ο τρόπος που αντιμετώπισε η κοινωνία

της περιοχής την επιχειρηματική κίνηση. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

“Πάρα πολλές δυσκολίες. Αν δεν το ήθελα και δεν ήμουν βαθιά αποφασισμένος να μείνω εδώ θα ήταν αρκετά δύσκολο. Πρώτα- πρώτα η μικρή κοινωνία είναι πάρα πολύ σκληρή. Όταν ήρθα εδώ, οι χωριανοί αμέσως σκέφτηκαν ότι εδώ ή τον κυνηγά η αστυνομία ή είναι άρρωστος ή είναι κλέφτης. Δεν μπορεί όλοι να θέλουν να πάνε στην Αθήνα και αυτός να φεύγει από εκεί και να έρχεται στους Καλαρρύτες. Κάτι συμβαίνει. Για ένα χρόνο δεν ερχόταν κανένας στο μαγαζί. Ούτε μπήκα στη φυλακή, δεν με κυνήγησε η αστυνομία, δεν αρρώστησα και τότε κατάλαβαν ότι αυτός πρέπει να είναι τρελός. Υστερα από 15 χρόνια, το κατάλαβαν και άρχισαν να έρχονται στο μαγαζί.”

Ναπολέον Ζάγκλης, Καφενείο-μπακάλικο “Άκανθος”

“Όταν ξεκίνησα για να φτιάξω το ξενοδοχείο με σταματήσανε, δεν θέλανε. Οι άνθρωποι όλες τις καινούργιες δραστηριότητες τις κοιτάνε με καχυποψία. Ήταν φτωχοί άνθρωποι. Ο παράγοντας άνθρωπος στα Τζουμέρκα είναι η πρώτη δυσκολία.”

Νίκος Μάνθος, Ξενοδοχείο “Τελωνείο” - extreme sports

“Πολλές δυσκολίες. Στην αρχή μας κοροΐδευαν. Νόμιζαν ότι είμαστε «ψόνια». Καταρχήν εμένα δεν το πίστευαν ούτε οι δικοί μου, οι γονείς μας δηλαδή δεν το πίστευαν αυτό, επειδή είχα μια δουλεία σίγουρη. Εδώ πριν από 4 -5 χρόνια που ξεκινήσαμε εμείς δεν υπήρχε τουρισμός, δεν ερχόταν ξένοι και δεν πίστευαν ποτέ ακόμα και οι ντόπιοι ότι θα ερχόταν εδώ ξένοι άνθρωποι, θα έρθει τουρισμός δηλαδή. Όταν είδαν δε και τις κατασκευές αυτές που ήταν περίεργες, μέχρι και παραθρησκευτικές οργανώσεις είπαν ότι είμαστε. Όταν όμως έχεις πίστη, ότι δυσκολίες και να βρεις ξεπερνιούνται. Τις θυμόμαστε τώρα μετά από καιρό και κανένα πρόβλημα.”

Νίκος Ζάψας, Παραδοσιακός ξενώνας "Θέασις"

“Πολλές δυσκολίες. Εδώ στην αρχή ήταν χωράφια. Εμείς τα κανονίσαμε όλα από την αρχή. Να έρθει το νερό, να έρθει το ρεύμα, να ανοίξουμε το δρόμο, με φοβερές δυσκολίες και με προβλήματα στην κοινωνία. Με δυσκολία δεχόταν ότι εμείς εδώ θα έρθουμε και θα κάνουμε αυτό.”

Γιώργος Καλύβας, Ορεινές κατοικίες – σαλέ “Καλύβας”

Άλλη μια πολύ σημαντική δυσκολία ήταν η γραφειοκρατία. Πολλές επιχειρήσεις αντιμετώπισαν γραφειοκρατικά προβλήματα τόσο κατά το στήσιμο της επιχείρησης όσο και κατά τη λειτουργία της.

“Στην αρχή είχαμε πάρα πολλές δυσκολίες. Κυρίως γραφειοκρατικές. Πώς θα στηθεί το ξενοδοχείο, να πάρουμε τις άδειες, χρειαζόταν για παράδειγμα 400 μέτρα ευθεία μπροστά από το ξενοδοχείο. Δεν υπάρχει τέτοια ευθεία στα Τζουμέρκα. Προσπαθούσα να τους εξηγήσω ότι κάτι τέτοιο είναι παράλογο.

Ένα άλλο ωραίο παραμύθι ήταν αυτό με τις επιδοτήσεις. Με το 60% της επιδότησης. Επιδοτούνταν το 60% σε ένα συγκεκριμένο προϋπολογισμό, στα 430.000€.

Αυτά ήταν τα βασικά αγκάθια για να στηθεί το ξενοδοχείο. Στήθηκε και τώρα δουλεύει πάρα πολύ καλά.”

Χρήστος Νικολάου, Ξενώνας “Γεφύρι Πλάκας” - extreme sports

“Δυσκολίες κυρίως στο στήσιμο του εργαστηρίου και στη γραφειοκρατία.”

“Ακόμη έχω δυσκολίες. Δεν τελειώνουν. Είχα δυσκολίες και στη γραφειοκρατία. Για παράδειγμα με το που πήρα το Δασικό Χωριό και άρχισα τις ενέργειες για να πάρω σήμα λειτουργίας από τον ΕΟΤ ανακάλυψα ότι τα Δασικά Χωριά δεν μπορούν να έχουν σήμα λειτουργίας. Αυτό το ανακάλυψα αφού το πήρα. Δεν το ήξερα. Αυτό μου δημιούργησε αρκετά προβλήματα, γιατί πολλά προγράμματα είτε για να κάνω ανακαίνιση, είτε για να συνεργαστώ με την εργατική εστία για τα προγράμματα κοινωνικού τουρισμού, είτε με μεγάλες εταιρείες που θέλουν να φέρουν γκρουπ εδώ για να κάνουν προγράμματα, είναι προϋπόθεση να έχω σήμα λειτουργίας του ΕΟΤ και επειδή εγώ δεν το έχω, αυτομάτως αποκλείομαι από τέτοιες δουλειές. Πέρα από αυτό βρήκα πολλά προβλήματα σε σχέση με τις εγκαταστάσεις... Αυτοί που το σχεδίασαν δεν ασχολήθηκαν και ιδιαίτερα Για παράδειγμα τα τζάκια δεν σχεδιάστηκαν με το σωστό τρόπο. Σε ένα ξύλινο οίκημα, το τζάκι είναι επικίνδυνο πράγμα. Αμα δε σχεδιαστεί σωστά έχει συνέπειες. Όπως και είχε. Πήραν δύο σπιτάκια φωτιά. Και άλλα πολλά τέτοια. Σε θέματα θέρμανσης, σε θέματα προδιαγραφών, το πως έπρεπε να φτιαχτούν τα δίκτυα γιατί είναι μεγάλη έκταση, 45 στρέμματα, και υπάρχουν πολύ μεγάλα δίκτυα, υπόγεια για το ρεύμα, για τη θέρμανση, για το τηλέφωνο για την τηλεόραση.”

Χρήστος Λάμπρης, Δασικό Χωριό “Κέδρος”

Οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι διαχειριστές του Ορειβατικού Καταφυγίου Πραμάντων οφείλονται κυρίως στην γεωγραφική απομόνωση της περιοχής και την έλλειψη παροχής κοινωνικών και άλλων υπηρεσιών, καθώς επίσης και στην έλλειψη των οδικών υποδομών.

“Δυσκολίες πολλές. Συνεχώς. Όχι μόνο στην αρχή. Πάντα υπάρχουν δυσκολίες. Οι δυσκολίες στηρίζονται στην απομόνωση, στο γεωγραφικό σημείο του χωριού και το γεωγραφικό σημείο του καταφυγίου. Επίσης υπάρχουν δυσκολίες λόγω της δύσκολης πρόσβασης που μπορεί να έχουμε εμείς για να πάμε στα αστικά κέντρα. Υπάρχουν πολλές ελλείψεις στο οδικό δίκτυο.”

Πόλα Μαρκόζη, Ορειβατικό Καταφύγιο Πραμάντων

Επίσης, μια σημαντική δυσκολία για τη λειτουργία των επιχειρήσεων σε ορεινές περιοχές, είναι η έλλειψη εργατικού δυναμικού. Η συνεχής μετανάστευση του παραγωγικού πληθυσμού της περιοχής για την εύρεση εργασίας, συμβάλλει στη δημιουργία γηρασμένου δημογραφικού προφίλ με αποτέλεσμα την έλλειψη νέου εργατικού δυναμικού.

“Δεν υπάρχουν εργατικά χέρια στο χωριό. Αυτό είναι ένα πρόβλημα που έχουμε και στην επιχείρηση του rafting και εδώ στο ξενοδοχείο. Είναι μεγάλο πρόβλημα. Όταν δεν υπάρχει εργατικό δυναμικό, όταν δεν υπάρχουν νέοι άνθρωποι για να δουλέψουν, το κόστος αυξάνει γιατί θα πρέπει να παίρνεις κάποιον και να τον πληρώνεις πολύ ακριβά ή θα πρέπει να παίρνεις κάποιον και να τον πληρώνεις συνέχεια είτε τον χρειάζεσαι είτε δεν τον χρειάζεσαι. Ένα πρόβλημα δηλαδή είναι ότι δεν υπάρχει εργατικό δυναμικό για παροχή υπηρεσιών.”

Νίκος Μάνθος, Ξενοδοχείο “Τελωνείο” - extreme sports

Τέλος, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος ήταν μια από τις δυσκολίες που αντιμετώπισε η εταιρεία που κατασκεύασε το υδροηλεκτρικό έργο στην περιοχή της Σγάρας.

“Οι δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε στην αρχή ήταν κυρίως στη προσπάθεια μας να προστατεύσουμε το περιβάλλον. Να μην το καταστρέψουμε. Να μπορέσουμε να κάνουμε

τις μικρότερες δυνατές παρεμβάσεις για να μην αλλοιώσουμε το τοπίο της περιοχής... Δυσκολίες από την πλευρά των κατοίκων της περιοχής δεν υπήρξαν πολλές. Στην αρχή είχαμε κάποιες αντιδράσεις, γιατί οι περισσότεροι νόμιζαν ότι θα γίνουν μικρά φράγματα και λιμνοδεξαμενές. Όταν η εταιρεία τους εξήγησε ότι δεν θα γίνουν λιμνοδεξαμενές και ότι θα γίνει μια τομή μέσα στο ποτάμι, η οποία θα μαζεύει το νερό σε αγωγό, μπόρεσαν και κατάλαβαν ότι δεν θα έχουν επιπτώσεις στο περιβάλλον της περιοχής και γι αυτό το λόγο μετά δεν είχαμε αντιδράσεις. Η εταιρεία έδωσε πάρα πολύ καλές αποζημιώσεις στους κατοίκους που το έργο επηρέαζε τις περιουσίες τους.”

Στασινούλας Βασίλης, ΜΥΗΕ Καταρράκτη

3.6. Αξιολόγηση επιχειρηματικής κίνησης από τους επιχειρηματίες

Στην ερώτηση «Μετανιώσατε για την επιχειρηματική κίνηση που κάνατε;», όλοι οι επιχειρηματίες απάντησαν αρνητικά. Παρ’ όλες τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν δεν υπήρχε ούτε ένας/μία που να μετάνιωσε για την απόφασή του/της να δραστηριοποιηθεί επιχειρηματικά στην περιοχή των Τζουμέρκων.

“Όχι, ούτε ένα δευτερόλεπτο”

Νίκος Ζάμας, Παραδοσιακός ξενώνας "Θέασις"

“Όχι. Καθόλου. Εδώ είναι πιο ήρεμα. Όταν πάω στο σπίτι μου, στην Αθήνα, λέω «πού είναι το βουνό μου!». Τρελαίνομαι.”

Πόλα Μαρκόζη, Ορειβατικό Καταφύγιο Πραμάντων

“Όχι βέβαια. Δεν μετάνιωσα αλλά θα έπρεπε να το είχα κάνει και νωρίτερα. Αν δεν ρισκάρεις, δεν κερδίζεις. Εκ του ασφαλούς δε γίνεται τίποτα.”

Βούλα Τσακτσίρα, Εργαστήριο παραδοσιακών προϊόντων “Καλούδια στα Πράμαντα”

“Όχι. Δεν μετάνιωσα παρόλο που μπορώ να πω ότι αν από την αρχή ήξερα τις συνθήκες που θα το έπαιρνα, δεν θα το έπαιρνα με αυτές τις συμφωνίες. Συμφώνησα θεωρώντας ότι νοικιάζω ένα ξενοδοχείο που μου είχε φανεί στην αρχή ότι είναι πάρα πολύ καλό. Ότι δεν έχει μεγάλο κόστος λειτουργίας, ότι είναι γερή κατασκευή ή ότι δεν θα επισκευάζω τα πάντα. Από αυτή την άποψη μπορώ να πω ότι αν αποφάσιζα ξανά τώρα μπορεί και να μην το έπαιρνα. Παρόλα αυτά όμως δεν μετάνιωσα γιατί απέκτησα μια εμπειρία που νομίζω ότι δεν θα μπορούσα αλλιώς να την αποκτήσω και επειδή είχα στο μυαλό μου να φτιάξω ένα δικό μου κατάλυμα θα μου φανεί πολύτιμη, υπέρπολύτιμη αυτή η εμπειρία.”

Χρήστος Λάμπρης, Δασικό Χωριό “Κέδρος”

“Καθόλου. Μετάνιωσα που δεν ήρθα πιο γρήγορα. Δεν ξέρω γιατί δεν έφυγα πιο γρήγορα (από Αθήνα)”

Ναπολέον Ζάγκλης, Καφενείο-μπακάλικο “Άκανθος”

“Όχι, δεν μετάνιωσα. Έχεις ένα ακίνητο. Έχεις μια περιουσία, άσχετα αν αυτό θα δουλέψει ή όχι. Αν όμως αυτή την επιχείρηση την έφτιαχνα στα Γιάννενα θα ήταν διαφορετικά, θα δούλευα περισσότερο. Έχω και μια σκέψη ότι ίσως έκανα και λάθος. Ήταν πολλά τα χρήματα.”

Νίκος Μάνθος, Ξενοδοχείο “Τελωνείο” - extreme sports

“Όχι, δεν μετάνιωσα. Αυτές είναι αποφάσεις που παίρνονται μέσα σε κάποια χρονική στιγμή της ζωής σου. Έκανα κάτι που μου άρεσε και μου αρέσει ακόμα και χαίρομαι γι αυτό. Είναι ήσυχα, ευχαριστιέμαι με τον κόσμο, κάνω τις δραστηριότητες που μου αρέσουν όπως πεζοπορία και rafting.”

Χρήστος Νικολάου, Ξενώνας “Γεφύρι Πλάκας” - extreme sports

3.7. Άποψη των επιχειρηματιών για τις επιχειρηματικές δυνατότητες στην περιοχή των Τζουμέρκων

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα τις έρευνας, όλοι οι επιχειρηματίες πιστεύουν ότι η περιοχή έχει δυνατότητα για δημιουργία νέων επιχειρήσεων. Η άποψη αυτή εξετάστηκε μέσα στη συνέντευξη με βάση την ερώτηση «Θα προτεινάτε σε άλλον να ξεκινήσει μια επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιοχή των Τζουμέρκων;». Ανεξάρτητα από τους λόγους που θα πρότεινε ο κάθε επιχειρηματίας σε έναν νέο άνθρωπο να ξεκινήσει μια επιχείρηση στην περιοχή των Τζουμέρκων, όλοι συμφώνησαν ότι η περιοχή έχει μέλλον και ότι υπάρχει χώρος και για νέες επιχειρήσεις, αρκεί κάποιος να το θέλει και να το πιστέψει μέσα του. Για μια ακόμη φορά, τόνισαν ότι η ποιότητα ζωής στην περιοχή είναι πολύ καλύτερη σε σχέση με μια πόλη και ότι το κόστος ζωής είναι πολύ χαμηλότερο.

“Ναι. Αν θέλει κάποιος νέος να έρθει και να μείνει εδώ και να δραστηριοποιηθεί, υπάρχουν άπειρα πράγματα που μπορεί να κάνει, αρκεί να έχει τη θέληση να το κάνει”.

Νίκος Ζάνας, Παραδοσιακός Ξενώνας “Θέασις”

“Ναι, γιατί όχι. Αρκεί να έχει τη διάθεση. Η περιοχή μας έχει ελλείψεις από κρεβάτια”.

Γιώργος Καλύβας, Ορεινές κατοικίες – σαλέ “Καλύβας”

“Βεβαίως. Υπάρχουν πάρα πολλές δουλειές. Ένα κατάστημα που θα ήταν πάρα πολύ σπουδαίο εδώ στο χωριό είναι ένα market πολλαπλών πραγμάτων. Τα Πράμαντα είναι μια ανθούσα περιοχή και πολλοί νέοι πρέπει να το δουν θετικά. Όσοι ασχοληθούν εδώ θα πάνε καλά. Σίγουρα θα πάνε καλά... Ο συγκεντρωτικός τζίρος μιας επιχείρησης σε ένα χωριό είναι εφάμιλλος με αυτόν σε μια πόλη, με πολύ λιγότερες ώρες εργασίας και κόστος ζωής... Δεν μπορείς να πεις κάνε αυτή τη δουλειά στο χωριό ή κάνε την άλλη. Θα έρθουν και θα τις κάνουν σιγά - σιγά. Τα πάντα εξελίσσονται. Οι δρόμοι ανοίγουν. Και όταν ο δρόμος ανοίγει φέρνει και τον κόσμο, και ο κόσμος φέρνει το χρήμα. Έτσι γίνεται.”

Βούλα Τσακτσίρα, Εργαστήριο παραδοσιακών προϊόντων “Καλούδια στα Πράμαντα”

“Ναι. Εδώ υπάρχει μια ποιότητα στη ζωή μας. Έχουμε χρόνο να κάνουμε και άλλα πράγματα..”

Έφη Μπαλτζώη, Εργαστήριο Λαϊκής Τέχνης

“Ναι. Εγώ θα το πρότεινα για τον εξής λόγο: στην επαρχία, στο χωριό, έχει πολύ μικρότερο κόστος ζωής. Οπότε ας μη βγάξει τα λεφτά που για παράδειγμα βγάξει στην Αθήνα, αλλά αν σε μια πόλη χρειάζεται να βγάξει 1.500€ σε ένα μήνα για να ζήσει, εδώ μπορεί να βγάξει 500€ και να ζει το ίδιο καλά. Με καλύτερη ποιότητα ζωής. Άρα λοιπόν μπορεί να το ξεκινήσει γιατί είμαι σίγουρος ότι έχει μέλλον η περιοχή. Τα επόμενα 20 χρόνια για μένα, θα είναι πολύ σημαντικά για τα Τζουμέρκα.

Για παράδειγμα μπορεί να σκεφτεί κάποιος να ασχοληθεί με βιολογική γεωργία γιατί υπάρχουν εδώ πέρα κτήματα εγκαταλελειμμένα, σε αγρανάπαυση, εδώ και δεκαετίες.

Άρα λοιπόν σίγουρα θα μπορούσε να κάνει βιολογικές καλλιέργειες και μάλιστα θα μπορούσε να βοηθάει τις τουριστικές επιχειρήσεις, να τις τροφοδοτεί με προϊόντα.”

Χρήστος Λάμπρης, Δασικό Χωριό “Κέδρος”

“Ναι. Εγώ καταρχάς είμαι αισιόδοξος άνθρωπος από τη φύση μου. Νομίζω ότι η επαρχία έχει αυτή τη στιγμή δυνατότητες να ταΐσει κόσμο, αρκεί να προσαρμοστεί κανείς στην περιοχή. Αν ερχόμουν εγώ και έλεγα ότι θα πάω στους Καλαρρύτες και θα δουλέψω σαν προγραμματιστής σήμερα θα πεινούσα. Είπα θα γυρίσω σελίδα... Σίγουρα ένας νέος μπορεί να σταθεί εδώ γιατί και έχουν βελτιωθεί κάπως οι δρόμοι και έχουν ακουστεί πλέον τα Τζουμέρκα και οι προσβάσεις, τηλεφωνικές, internet, είναι καλύτερες, οπότε μπορεί κάποιος να δημιουργήσει μια δραστηριότητα. Και δεν είναι απαραίτητο ντε και καλά να γίνει γιδοβοσκός. Θα μπορούσε να κάνει ένα σωρό άλλες δραστηριότητες. Σε συνδυασμό με τον τουρισμό, σε συνδυασμό με τη μικρή γεωργία και την κτηνοτροφία, θα μπορούσε να ζήσει. Και να ζήσει πάρα πολύ όμορφα. Εγώ ανεπιφύλακτα το προτείνω, αρκεί να το πιστέψει μέσα του... Υπάρχει αυτή τη στιγμή η συγκυρία που βοηθάει στο να δημιουργήσει κάποιος μια επιχείρηση στα Τζουμέρκα.”

Ναπολέον Ζάγκλης, Καφενείο-μπακάλικο “Άκανθος”

“Ναι, θα πρότεινα σε κάποιον να έρθει και να επιχειρήσει εδώ. Με ότι πιο παράξενη ιδέα έχει.”

Νίκος Μάνθος, Ξενοδοχείο “Τελωνείο” - extreme sports

“Ναι, αν έχει όρεξη για τρέξιμο. Μπορούν να αναπτυχθούν παράλληλα με τις ξενοδοχειακές μονάδες και άλλες μορφές δραστηριοτήτων. Έχει σχεδόν εγκαταλειφτεί ο τομέας της κτηνοτροφίας που ήταν η βασική ενασχόληση παλιά στα Τζουμέρκα. Μονάδες μεταποίησης κτηνοτροφικών προϊόντων δεν υπάρχουν.... Νομίζω ότι υπάρχει χώρος, αρκεί να έχεις όρεξη. Υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που έχουν έρθει στην περιοχή για παράδειγμα από την Αθήνα και έχουν εγκατασταθεί και πάνε πάρα πολύ καλά.”

Χρήστος Νικολάου, Ξενώνας “Γεφύρι Πλάκας” - extreme sports

3.8. Τα σχέδια των επιχειρηματιών για το μέλλον των επιχειρήσεών τους

Στις αποκρίσεις των επιχειρηματιών στην ερώτηση «Ποια είναι τα σχέδιά σας για το μέλλον;», προκύπτουν τρεις γενικές κατηγορίες απαντήσεων. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι επιχειρηματίες που σχεδιάζουν την επέκταση της επιχείρησής τους. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι 5 στους 10 επιχειρηματίες που πήραν μέρος στην έρευνα.

“Σκέφτομαι να αυξήσω κάποια δωμάτια στον ξενώνα που έχω. Πάντως τα σχέδιά μου είναι γύρω από τον τομέα του τουρισμού.”

Ναπολέον Ζάγκλης, Καφενείο-μπακάλικο “Άκανθος”

“Επέκταση. Θα εξαντλήσουμε τα τετραγωνικά που έχουν τα οικόπεδα, χωρίς όμως να φορτίσουμε το χώρο. Θα χτίσουμε άλλα 2 σπιτάκια (σύνολο θα είναι 6) και τέρμα”.

Νίκος Ζάψας, Παραδοσιακός ξενώνας “Θέασις”

“Επέκταση. Θα εξαντλήσουμε τα τετραγωνικά που έχουν τα οικόπεδα, χωρίς όμως να φορτίσουμε το χώρο. Θα χτίσουμε άλλα 2 σπιτάκια (σύνολο θα είναι 4)”.

Γιώργος Καλύβας, Ορεινές κατοικίες – σαλέ “Καλύβας”

“Σκεφτόμαστε να κάνουμε μια επέκταση του ξενοδοχείου ώστε να μπορούμε να καλύψουμε ένα τουριστικό λεωφορείο 50 θέσεων. Αυτός είναι ο στόχος μας. Γιατί ένα

γκρουπ όταν έρχεται εκδρομή θέλει να είναι όλο μαζί. Η διάσπαση ενός γκρουπ είναι πολύ δύσκολη.”

Χρήστος Νικολάου, Ξενώνας “Γεφύρι Πλάκας” - extreme sports

“Να βελτιώσω τη δουλειά μου και να φτιάξουμε ένα καινούριο εργαστήριο με περισσότερους χώρους.”

Έφη Μπαλτζώη, Εργαστήριο Λαϊκής τέχνης

Στην δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι επιχειρηματίες που επιθυμούν να επενδύσουν στη δημιουργία και μιας νέας επιχείρησης στην περιοχή, την οποία θα διαχειρίζονται μαζί με την ήδη υπάρχουσα.

“Έχω πολλά σχέδια. Έχω αγοράσει απέναντι στο ποτάμι μια έκταση. Εκεί θέλω να κάνω ένα πρότυπο(χώρο). Θέλω να κάνω μια πρωτοποριακή βάση για το rafting. Αλλά αν δεν οριοθετήσουν το ποτάμι, αν δεν δημιουργηθούν κατάλληλες συνθήκες δεν γίνεται τίποτα. Το πιο δύσκολο είναι να βρεις την ιδέα. Εγώ έχω την ιδέα και δεν μπορώ να την υλοποιήσω.”

Νίκος Μάνθος , Ξενοδοχείο “Τελωνείο” - extreme sports

“Τα σχέδια για το μέλλον της εταιρείας είναι πάρα πολλά. Είναι μια εταιρεία η οποία αναπτύσσεται με πολύ ταχείς ρυθμούς και είναι υγιής οικονομικά, χωρίς κανένα πρόβλημα. Εδώ στην περιοχή, η εταιρεία θα ξεκινήσει ένα έργο στην περιοχή των Αγνάντων από το Σεπτέμβριο του 2010. Πρόκειται για ένα υδροηλεκτρικό ισχύος 1,2 MW.”

Στασινούλας Βασίλης, ΜΥΗΕ Καταρράκτη

“Η ολοκλήρωση και η λειτουργία ενός 5άστερου ξενοδοχείου στην περιοχή.”

Βούλα Τσακτσίρα, Εργαστήριο παραδοσιακών προϊόντων “Καλούδια στα Πράμαντα”

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα επιχειρηματικά σχέδια του κυρίου Λάμπρη, διαχειριστή του Δασικού Χωριού, ο οποίος επιθυμεί να κατασκευάσει ένα συγκρότημα από βιοκλιματικά, ενεργειακά αυτόνομα σπιτάκια στην περιοχή των Τζουμέρκων.

“Θέλω να κάνω κάτι δικό μου στην περιοχή. Έχω δύο πράγματα στο μυαλό μου. Η το ένα ή το άλλο θα κάνω, εξαρτάται από το τι κεφάλαια θα βρω... Το ένα θέλει πάρα πολύ μεγάλα κεφάλαια, που δεν τα έχω άρα θα πρέπει να βρω επενδυτή. Αν βρω επενδυτή, θα κάνω το μεγάλο σχέδιο που είναι το εξής: να φτιάξω μια μονάδα με πέτρινα σπίτια, βιοκλιματικά, περίπου όσο το Δασικό Χωριό αλλά θα είναι πέτρινα, όχι ξύλινα, με συστήματα εξοικονόμησης ενέργειας, χρησιμοποιώντας μη τοξικά υλικά στο χτίσιμο των σπιτιών, με σωστό προσανατολισμό, με αξιοποίηση όλων των μορφών ενέργειας, ήλιο, γεωθερμία και διάφορα τέτοια. Αυτό όμως είναι το ακριβό σχέδιο, το οποίο έχει ένα αρχικά μεγάλο κόστος κατασκευής αλλά έχει μεγάλη διάρκεια ζωής και χαμηλό κόστος λειτουργίας. Αν δεν μπορέσω να βρω κεφάλαια θα κάνω ένα πιο απλό, με λιγότερα σπίτια και πιο απλά, όχι πέτρινα, πιο φτηνά και αν ήταν δυνατόν θα ήθελα να τα έχω και τα δύο, και το Δασικό Χωριό και εκείνο. Το ένα να απευθύνεται σε πιο νεανικό κοινό, πιο adventure και το άλλο σε πιο “κυριλέ”.”

Χρήστος Λάμπρης, Δασικό Χωριό “Κέδρος”

Τέλος, στην τρίτη κατηγορία ανήκουν οι επιχειρηματίες που απλά επιθυμούν να συνεχίσουν τη λειτουργία της ήδη υπάρχουσας επιχείρησης. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του ζευγαριού που διαχειρίζεται το Ορειβατικό καταφύγιο Πραμάντων, οι οποίοι σχεδιάζουν να δημιουργήσουν οικογένεια και να μείνουν μόνιμα στην περιοχή των Τζουμέρκων, συνεχίζοντας τη διαχείριση του καταφυγίου.

“Θέλω να παραμείνω εδώ. Να παλέψω. Έχει κέντρο υγείας, σχολείο από δημοτικό μέχρι λύκειο, φαρμακείο ΚΕΠ... Οπότε μια οικογένεια τη στήνεις.”

Πόλα Μαρκόζη, Ορειβατικό Καταφύγιο Πραμάντων

4. Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τον Camagni η περιοχή της υπαίθρου προσφέρει ένα καινοτόμο επιχειρηματικό περιβάλλον μέσα στο οποίο οι επιχειρηματίες μπορούν είτε να ευημερήσουν και αναπτυχθούν είτε να έρθουν αντιμέτωποι με πολύ σοβαρές δυσκολίες (Camagni, 1995).

Μια τέτοια περιοχή είναι και η ορεινή περιοχή των Τζουμέρκων, η οποία την τελευταία πενταετία αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς και προσφέρει δυνατότητες για την προσέλκυση νέων επιχειρηματιών και την ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων. Στη συγκριμένη έρευνα και οι δέκα επιχειρήσεις που πήραν μέρος παρουσιάζουν καινοτόμα στοιχεία, κυρίως ως προς τη σύλληψη της ιδέας και τη νοοτροπία του επιχειρηματία, τα οποία τις διαφοροποιούν από τις συνήθεις οικονομικές δραστηριότητες της περιοχής. Οι καινοτομίες πάνω στις οποίες στηρίζονται δεν είναι «θεαματικές». Γι αυτό ακριβώς, όταν ερωτώνται γι' αυτό το ζήτημα, οι περισσότεροι απαντούν (με σεμνότητα) ότι δεν πρόκειται για ουσιαστική καινοτομία. Αλλά αυτό είναι λάθος. Η ταύτιση της καινοτομίας με μια σημαντική τεχνολογική εφεύρεση είναι ένας συνήθης και εσφαλμένος τρόπος αντιμετώπισής της που παγιδεύει πολλές δυνατότητες. Η καινοτομία που αναπτύσσουν οι συγκεκριμένες επιχειρήσεις στηρίζεται στο εντοπισμό των κενών στην παροχή υπηρεσιών, σε ένα περιβάλλον αναγκών που συνεχώς εξελίσσεται, στη διαφοροποίηση στην ποιότητα των προϊόντων, στην εστίαση σε ειδικές ομάδες ενδιαφερόντων. Αυτό αποτελεί σημαντική καινοτομική αντίληψη επιχειρηματικότητας, ικανής να γονιμοποιήσει το επιχειρηματικά άνυδρο περιβάλλον των Τζουμέρκων. Συνεπώς, η καινοτόμος επιχειρηματικότητα μπορεί να αποτελέσει κινητήρια δύναμη για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στην περιοχή των Τζουμέρκων και να δώσει σημαντική ώθηση στην τοπική ανάπτυξη.

Σημαντικές ήταν οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα. Δυσκολίες τόσο κατά τη διάρκεια της κατασκευής των επιχειρήσεών τους, όσο και στην αρχή της λειτουργίας τους. Οι δυσκολίες αυτές οφείλονταν κυρίως στη γραφειοκρατία, στη γεωγραφική απομόνωση της περιοχής από τα αστικά κέντρα και την έλλειψη παροχής κοινωνικών και άλλων υπηρεσιών, καθώς επίσης και στην έλλειψη των οδικών υποδομών και εργατικού δυναμικού. Τέλος, σοβαρές δυσκολίες προέρχονται από τον τρόπο με τον οποίο τους αντιμετώπισε η κοινωνία της περιοχής, στην καχυποψία δηλαδή για κάτι καινούργιο και διαφορετικό.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι παρ' όλες τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι επιχειρήσεις, κανένας επιχειρηματίας δεν μετάνιωσε για την επιχειρηματική του κίνηση και ότι όλοι επιθυμούν να συνεχίσουν να επενδύουν στην περιοχή είτε επεκτείνοντας τις υφιστάμενες επιχειρήσεις τους, είτε δημιουργώντας νέες.

Επίσης, σημαντικό συμπέρασμα είναι ότι όλοι οι επιχειρηματίες που πήραν μέρος στην έρευνα πιστεύουν ότι υπάρχει χώρος και για νέες επιχειρηματικές δραστηριότητες στην περιοχή των Τζουμέρκων και προτείνουν σε νέους ανθρώπους που έχουν όρεξη και ιδέες να μην διστάσουν να δραστηριοποιηθούν επιχειρηματικά στην περιοχή, δημιουργώντας μια νέα δικιά τους επιχείρηση.

Τέλος, πρέπει να γίνει ειδική επισήμανση ότι το βασικό κίνητρο όλων των ερωτηθέντων για την ανάπτυξη μιας επιχειρηματικής δράσης στα Τζουμέρκα ήταν πρώτα απ' όλα και πάνω απ' όλα η απόφασή τους να αλλάξουν τρόπο ζωής και η αγάπη τους για τα βουνά.

Βιβλιογραφία

- Camagni, R.P., "The Concept of Innovative Milieu and its Relevance for Public Policies in European Lagging Regions", *Papers in Regional Science* 74(4), pp.317-340, 1995.
- Robson C., "Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές". Μιχαλοπούλου Κ. (επιμ). Νταλάκου Β., Βασιλικού Κ. (μετάφραση). Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής. Gutenberg, Αθήνα, 2002.
- Ελληνικός Οργανισμός Μικρών – Μεσαίων Επιχειρήσεων & Χειροτεχνίας (EOMMEX), *Εγχειρίδιο Καινοτόμος Επιχειρηματικότητα*, Εθνικό Παρατηρητήριο για τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, EOMMEX, 2009, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://observatory.eommex.gr>
- Ελληνικός Οργανισμός Μικρών – Μεσαίων Επιχειρήσεων & Χειροτεχνίας (EOMMEX), *Εγχειρίδιο Πράσινης Επιχειρηματικότητας για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις*, Εθνικό Παρατηρητήριο για τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, EOMMEX, 2009, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://observatory.eommex.gr>
- Ιωαννίδης, Σ., Η έννοια και η σημασία της επιχειρηματικότητας, Κεφάλαιο 1, Βασικό Εκπαιδευτικό Υλικό, Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα: «Τεχνολογία & Επιχειρηματικότητα», Επιστημονικός Υπεύθυνος: Παπαγιαννάκης, Λ., ΕΜΠ, Αθήνα, 2005.
- Ιωαννίδης, Σ., Τσακανίκας, Α., Χατζηχρήστου, Α., *Η επιχειρηματικότητα στα πρόθυρα της κρίσης – Η έρευνα του GEM 2008-2009*, Ινστιτούτου Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 2009.
- ΟΟΣΑ, *Εκθέσεις για τις αγροτικές περιοχές, Τα Τζουμέρκα (ΕΛΛΑΔΑ)*, ΟΟΣΑ Υπηρεσία Χωρικής Ανάπτυξης Επιτροπή για την Πολιτική Χωρικής Ανάπτυξης, 2000.
- Σφήκας Γ., *Τα βουνά της Ελλάδας*. Ελληνική Φύση. Αθήνα, 1980.
- Φίλος Σ., *Τα Τζουμερκοχώρια*. Αθήνα, 2000.

Innovative entrepreneurship in Tzoumerka Region

A. Oikonomou, Mining Engineer – Metallurgist. NTUA, Msc

D. Damigos, Assistant Professor. NTUA

D. Kaliampakos, Professor. NTUA

Abstract

Traditionally, the local economy of mountain areas, both in Greece and in the rest of Europe, is based mainly on agriculture and forestry and is characterized by small landholdings and an extensive family-based informal economy. Nevertheless, in recent years tourists have re-discovered mountains, attracted by their natural and cultural environment, and mountain regions have become among the top tourist destinations all over the world. As a result, the contemporary economies of mountain areas are increasingly turning to service industries and many economic tourist-related activities have been developed, offering a variety of entrepreneurial opportunities.

So, it could be argued that opportunities for exploiting innovative ideas exist in mountain areas and individuals just need to recognize them. However, the whole process is much more complex. First, demographic and psychological characteristics are a powerful influence on the individual's decision about whether or not to exploit the opportunity. Second, the economic environment associated with entrepreneurial activities (e.g. bureaucratic processes, investment legislation, motives and grants, etc.) plays a critical role. Finally, the behavior of local community may also encourage or discourage the potential entrepreneur.

This article attempts to explore both entrepreneurship and innovation in the mountain area of Tzoumerka, in order to highlight the critical entrepreneurial factors affecting business performance. Towards this direction, a sample of ten successful businesses is surveyed operating in the area of interest. Those enterprises differ from the 'usual' economic activities in the region in terms of innovative thinking. The survey is being carried out using a specially structured questionnaire that is completed through personal interviews. The findings of the survey are quite interesting. The answers provided confirm the importance of each and every factor involved in entrepreneurship, such as: innovation, in the broader sense, demographics, etc. What is mostly important, however, is the general belief of entrepreneurs that Tzoumerka Region is a breeding ground for entrepreneurial opportunities. Concluding, it should be mentioned that the methodology implemented proved to be a useful tool and could be used to similar studies in other mountain regions of Greece.